

Överdekorerade gravplatser

– En studie om hur överdekorerade gravplatser hanteras och hur de påverkar begravningsplatsen

Over Decorated Grave Sites

- A study of how the over decorated grave sites are managed and their impact in the cemetery

Författare Malin Lundell



Formalia

Titel:	Överdekorerade gravplatser – En studie om hur överdekorerade gravplatser hanteras och hur de påverkar begravningsplatsen
Title:	Over Decorated Grave Sites - A study of how the over decorated grave sites are managed and their impact in the cemetery
Författare	Malin Lundell
Handledare:	Angela Sandell, Movium
Btr handledare:	Mark Huisman, SLU, Landskapsutveckling
Examinator:	Tim Delshammar, SLU, Landskapsutveckling
Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	G2E
Kurstitel:	Examensarbete för landskapsingenjörer
Kurskod:	EX0361
Program/utbildning:	Landskapsingenjörsprogrammet
Examen:	Kandidatexamen
Ämne:	Landskapsplanering
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsmånad och -år:	Januari 2012
Omslagsbild:	Malin Lundell: Gravplats på Norra kyrkogården i Trelleborg
Serienamn:	Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Elektronisk publicering:	http://stud.epsilon.slu.se
Nyckelord:	Begravningsplats, Minnesaltare, Skötsel, Överdekorering, Trend, Kyrkogårdsförvaltning, Sorg, Estetik
Figurförteckning:	Foton, där inget annat anges är tagna av författaren.

Förord

Detta är ett examensarbete på 15 högskolepoäng inom landskapsingenjörsprogrammet på Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp.

Arbetet handlar om en trend från England som innebär att gravplatser överdekoreras. Trenden har tagit sig över vattnet och finns nu även i Sverige. I England har överdekoreringen av gravarna gått till överdrift och det har satts in åtgärder för att styra upp situationen. Detta examensarbete ska ge en uppfattning om hur trenden påverkar begravningsplatser i Sverige.

Jag fick idén till detta arbete efter att tidigare ha läst kursen i kyrkogårdsförvaltning på Alnarp då jag skrev ett projektarbete om trenden ur en annan synvinkel.

Tack alla som ställt upp och blivit intervjuade i detta arbete, er information har varit ovärderlig. Jag vill varmt tacka min handledare Angela Sandell som hjälpt och motiverat mig under arbetes gång, likaså vill jag tacka min biträdande handledare Mark Huisman.

Alnarp januari 2012

Malin Lundell

Sammanfattning

Det här examensarbetet handlar om en trend från England som innebär att gravplatser överdekoreras med småsaker. Trenden finns även finns i Sverige och studien ska ge en uppfattning om hur trenden påverkar begravningsplatser i Sverige.

Arbetet är indelat i en litteratur- och intervjustudie. I intervjustudien har personer med chefspositioner på begravningsplatser där överdekorering förekommer intervjuats. Med en intervjuguide som belyser tre områden har frågeställningarna besvarats.

Områden:

- Hantering av de överdekorerade gravarna
- Estetik och klagomål
- Förberedelser om trenden expanderar

Informationen från intervjuerna har genererat resultatet vilket redovisar hur dessa överdekorerade gravar sköts i nuläget.

Förhoppningen med detta arbete är att människor får upp ögonen för denna trend och får en inblick i vilka konsekvenser den för med sig. Dessutom att de som ska, eller redan arbetar inom kyrkogårdsbranschen börjar tänka framåt och planerar för den eventuella expansionen av överdekorerade gravar. Det har varit ett intressant arbete att skriva med mycket arbete för att få fram information, vilket har gjort det kul men framför allt utmanande.

Abstract

This thesis is about a trend from England where graves are over decorated with trinkets. The trend is also found in Sweden and this thesis will give an idea of how the trend affects cemeteries in Sweden.

The thesis is divided into a literature- and interview review. In the interview part people with managerial positions at cemeteries where decorations occur are interviewed. With an interview guide that highlights three areas the questions have been answered.

Areas:

- Management of the over decorated graves
- Aesthetics and complaints
- Preparation if the trend will expand

The information from the interviews have generated results which show how the over decorated graves are managed at present.

The expectations of this work are that people become aware of this trend and gain insight into the consequences that come with it.

In addition to those who will or already is working in the cemetery business starts to think ahead and plan for the possible expansion of over decorated graves. It's been an interesting thesis to write, a lot of work to find information which made it fun and above all challenging.

Innehållsförteckning

Formalia	I
Förord.....	II
Sammanfattning.....	III
Abstract	IV
Innehållsförteckning	V
Inledning	1
Bakgrund.....	1
Syfte.....	1
Frågeställning	1
Avgränsning	2
Metod och källkritik.....	2
Begreppsdefinitioner.....	4
Resultat	5
Litteraturstudie	5
Överdekorerad av gravar- Den nya trenden	5
Gravanordningar blir mer individuella.....	6
Minnesaltare	8
Skötsel och kostnader.....	9
Beteenden vid sorg.....	9
Faser vid sorg.....	10
Faktorer som kan påverka sorgearbetet	10
Intervjustudie.....	11
Intervju Trelleborg	11
Intervju Jönköping	13
Intervju Borlänge	16
Sammanfattning av intervjustudie.....	19
Diskussion med slutsats	21
Slutsats	25
Tips för fortsatta studier	25
Källförteckning.....	26
Figurförteckning	28
Bilaga 1	29

Inledning

Bakgrund

Det finns en trend i England som innebär att besökare dekorerar sina gravplatser som minnesaltare med småsaker som exempelvis, leksaker, vykort, bilder, solcellslampor och vindspel. Trenden kallas i England för *Poundland graveyards*. Personerna som dekorerar hävdar att det hjälper de att hantera sin sorg. En debatt har uppstått i England mellan de som vill ha och inte vill ha dekorationer, då de tycker att dekorationerna inte passar sig på en begravningsplats. Kyrkogårdsmyndigheterna i England kom år 2011 med ett ultimatum att sörjande fick ha ett begränsat antal prydnadssaker eftersom det enligt en undersökning gjord av myndigheterna störde andra besökare och även begravningsverksamhetens arbete.

Trenden har kommit till Sverige och detta arbete vill visa hur de överdekorerade gravarna påverkar oss. Utgör de ett problem på våra begravningsplatser? Hindrar dekorationerna förvaltningen från att göra ett bra arbete?

Enligt (Richardsson, 2010) tillhandahåller förvaltningarna en grundskötsel som innebär ogrärensning, häckklippning och vår- och höststädning på gravplatsen.

Dessa skötselåtgärder ska utföras på samtliga gravplatser för de som betalar för skötseln. Kan överdekoreringen bli ett skötselproblem? Skulle ett skötselproblem kunna undvikas genom förberedelser eller nya åtgärder? Har begravnings- och förvaltningsverksamheten rätt att utföra vissa åtgärder? Kan det till och med vara så att dekorationerna utgör en säkerhetsrisk för kyrkogårdspersonalen?

I Sverige har trenden sakta infunnit sig under de senaste tio åren men dekorationerna är inte lika extrema som i England. Dock väcker det frågan om trenden är på väg att expandera och hur vi i så fall bör hantera den.

Syfte

Syftet med arbetet är att:

Undersöka hur överdekorerade gravar hanteras inom begravningsverksamheten och hur kyrkogårdsförvaltningens arbete påverkas av dessa.

Frågeställning

- Hur hanteras överdekorerade gravar av kyrkogårdsförvaltningen?

- Påverkar överdekorerade gravar skötseln, miljön, ekonomin och estetiken?
- Hur kan man förbereda och planera om trenden skulle öka i omfattning?

Avgränsning

Jag har uteslutande fokuserat på ovanstående trend och på hur den påverkar arbetet för begravningsverksamheten inom kyrkogårdsförvaltningen.

Metod och källkritik

För att börja arbetet kontaktades fyra olika personer i olika delar av Sverige med chefposition inom kyrkogårdsförvaltningen eller begravningsverksamheten. De blev kontaktade via e-post eller telefon och blev tillfrågade om de var intresserade av att ställa upp på varsin intervju. Tre av de fyra cheferna svarade ja och blev inbokade under vecka 47-48 enligt tidsplaneringen. Kontaktuppgifterna för tre av de fyra personerna som tillfrågades kom ifrån Angela Sandell, min handledare, -som även tipsade om fler. Den fjärde personen som kontaktades arbetar på en begravningsplats som tidigare varit min arbetsplats, Stora Tuna kyrkogård i Borlänge. Personerna valdes ut efter storlek på begravningsplatsen de arbetade på och var i Sverige den låg, för att få en bredare uppfattning om hur de överdekorerade gravarna hanteras i större delen av Sverige och inte endast regionalt.

Eftersom syftet är att ta reda på hur dessa gravar hanteras, påverkar och hur man kan förbereda inför en eventuell ökning av dekorerings. Är det viktigaste kravet att personerna som intervjuas måste ha förekomst av överdekorerade gravar på deras arbetsplats. Att intervjua en person som inte har erfarenhet av trenden skulle inte ha varit givande.

Intervjuerna utfördes i en kvalitativ form och innan intervjuerna inleddes skickades en intervjuguide baserad på en intervjumall (Trost, 1997) ut till samtliga personer, se bilaga 1. Intervjuerna skedde på plats hos de intervjuade för att få lärdom i intervjuteknik och för chansen att ta bilder på gravplatserna. Intervjuerna kunde ha utförts på telefon men för att få ut så mycket information som möjligt till att besvara frågeställningarna ansågs intervjuer på plats som en bra metod. För att på så sätt få lärdom i intervjuteknik, foton och tillräckligt med information. De som blev intervjuade informerades om att intervjun skulle transkriberas samt att de fick vara anonyma om så önskades. Samtliga godkände att deras namn fick användas i studien.

Samtliga intervjuer spelades in på en diktafon och transkriberades sedan. När intervjuerna hade transkriberats skrevs de ut och med en blyertspenna ströks onödig text. Dessa texter skickades som rapporter till personerna som blivit intervjuade. För att lättare analysera intervjuerna användes fyra färgpennor i olika färger för att dela in texterna i fyra olika områden. Hantering, påverkan, förberedelser samt det som diskuterades utanför intervjuguiden. Med hjälp av färgmarkeringarna skrevs sedan tre intervjustudier som sedan sammanfattades till ett resultat.

Referenser söktes i olika databaser i Alnarps bibliotek, i LIBRIS, LUKAS och böcker samt i artiklar på internet. Artiklar lästes och för att få tag i primärkällor beställdes deras referenser genom fjärrlån. Anna Petersson forskare på Lunds Universitet kontaktades även för tips på litteratur.

Informationen under överdekorerings av gravar, den nya trenden är hämtad från Engelska dagstidningar och är inte fullt lika tillförlitlig som en vetenskaplig källa.

Intervjuerna som har utförts kan vara möjliga felkällor eftersom det är personliga åsikter och informationen kan vara ofullständig. Även om samtliga intervjuer har transkriberats kan misstolkningar skett under intervjuerna och i bearbetningen av informationen.

Begreppsdefinitioner

I det här kapitlet ges förklaringar till begrepp och definitioner som används i arbetet med avseende att läsaren bättre ska förstå texten.

Askgravplats	Gemensamt gravområde för nedsättning av aska med en gemensam plats för smyckning och namnskyltar. Platsen är inte anonym utan anhöriga kan vara med på begravningen. Ansvaret för skötseln ligger hos kyrkogårdsförvaltningen.
Begravningsplats	En begravningsplats är ett område för förvaring av stoft eller aska och omfattar kyrkogårdar, andra gravområden, kolumbarier och minneslundar.
Gravplats	Gravplats som är inritad på en gravkarta och har plats för en eller flera gravar.
Gravanordning	En gravanordning kan vara gravvårdar, gravöverbyggnader, stenramar, staket eller liknande anordningar på en gravplats (Notisum, 2011).
Gravrättsinnehavare	Gravrättsinnehavaren bestämmer vem som ska gravsättas hur gravanordningen ska utformas och utsmyckas. Personen har ansvaret för att gravplatsen hålls i ordnat och värdigt skick.
Gravkvarter	Ett gravkvarter är ett område som är ritat på en gravkarta och som är avsatt för nedsättning av stoft eller aska.
Kolumbarium	Ett kolumbarium kan finnas inomhus eller utomhus och består av slutna nischer för förvaring av urnor.
Minneslund	Anonym gravsättning där gravområdet och smyckningsplatsen är gemensam. Ansvaret för skötseln ligger hos kyrkogårdsförvaltningen.
Minnesaltare/ minnesplats	Plats skapad till minne av en person där ingen är gravsatt.
Urnnedsättning	Gravsättning av urna som placeras i en grav.

(Andersson, 2005)

Resultat

Resultatet innehåller en litteraturstudie för att få inblick i trenden och påverkande faktorer samt en intervjudel. Intervjudelen ska ge svar på hur de överdekorerade gravplatserna hanteras och påverkar på begravningsplatsen.

Litteraturstudie

Överdekorerad av gravar- Den nya trenden

Informationen nedan är hämtad ur de engelska dagstidningarna Daily Mail och BBC News Magazine och innehåller intervjuer med människor som har åsikter om trenden.

I England har det startat en ny trend som pekar på ett nytt sätt för människor att sörja sina döda. Trenden växer och innebär att de sörjande placerar leksaker i plast och mjukisdjur som teddybjörnar och andra prydnadssaker på gravarna. De hänger upp vindspel i träden och fäster ballonger och andra hängande objekt. (Mooney, 2011)

Trenden fick sitt namn i en lokal tidskrift som kallade det "Poundland cemetery" som refererar till en REA-butikskedja i England. Den sägs ha uppstått efter prinsessan Dianas död, men i motsats till vad människor tror så går skapandet av dessa "helgedomar" eller altare på begravningsplatsen, längre tillbaka än så. Det noteras även en kulturell förändring nämligen att dessa altare placeras längs vägar och platser där dödsolyckor skett. (Roher, 2011)

Traditionellt sett ska en begravningsplats vara en plats för frid och meditation för besökarna och enligt Bel Mooney (2011) ska de inte behöva störas av alla spelande vindspel och överflödet av prydnadssaker. Hon tycker att de sörjande som känner behov av att dekorera gravplatsen med alla dessa saker, är fria att uttrycka sin sorg på vilket sätt de vill, men är orolig för effekten det har på andra besökare. Majoriteten av dessa *Poundland*-gravar är barngravar.

I många kulturer har familjer ett altare med minnen i hemmet eller trädgården, som består av fotografier, ljus och minnessaker från den avlidne. Denna form av sorgbeteende borde inte tillåtas i en offentlig kyrkogård. Detta anser Bel Mooney (2011) eftersom det är en allmän plats och andra människors sorg kan bli lidande. Det måste finnas hänsyn till andra sörjande. (Mooney, 2011)

För de sörjande familjerna kan utplacandet av prydnadssaker vara en källa till tröst medan personer av annan åsikt tycker att det är påträngande och fult. I Colchester, Essex, har träd, gravar och bänkar blivit överdekorerade med vindspel, ljus och plastblommor. De ansvariga som dekorerar hävdar att de har rätt att göra som de vill för att sörja sin förlust och på det sätt som de anser är lämpligt. (Levy, 2011)

Kyrkogårdsmyndigheterna satte 2011 ner foten och gav de sörjande ett ultimatum. Från och med den första mars 2011 skulle alla objekt avlägsnas från träden av personalen om

dekorationerna inte tagits ner av de sörjande själva. Dessutom bestämdes det att endast två vindspel och två solcellslampor var tillåtna per grav och att inga prydnadssaker fick finnas utanför gravens gränser. Vaser och andra prydnadssaker tilläts vid gravstensbaserna om de inte väller ut i gräsmattan runt omkring. I de nya reglerna ingår det även en besökskod för hur besökare ska uppföra sig på begravningsplatsen efter det att en kvinna besökt begravningsplatsen i bikinitopp samt att barn fått spela fotboll för föräldrarna mellan gravstenarna. (Levy, 2011)

När ultimatumet kom blev det kritiserat av bland annat Anne Lee i *Daily Mail*. Hon anser att myndigheterna gör fel när de försöker säga till människor hur de ska sörja. Hon säger att alla dekorationer som hon har hängt upp har en personlig betydelse och mening för henne och att vindspelen inte stör andra så mycket som myndigheterna påstår.

Fred Thompson från Sudbury har en annan åsikt. Han menar att vindspelen ska tas ner omedelbart. Ljudet stör honom och han anser att det ser hemskt ut. Tristan Roberts från Braintree håller med och undrar hur besökare kan få lugn och ro på begravningsplatsen. (Levy, 2011)

Martin Hunt, ansvarig för Colchester kyrkogård och krematorium, säger i artikeln att ultimatumet från första mars blev godkänt efter ett möte med besökarna på begravningsplatsen och att de kommer fortsätta att respektera sörjandes rätt att uttrycka sin sorg på valfritt sätt så länge det sker inom gränserna. Prydnadssaker kommer att tas bort om de stör begravningsverksamhetens arbete. (Levy, 2011)

Myndigheterna hade 2011 bedömt efter en undersökning att trenden orsakade obehag för andra sörjande. Majoriteten av gravägarna som tillfrågades ville ha bort dekorationerna. Sörjande som dekorerar hävdar att de ska få sörja på vilket sätt de vill. Medan andra besökare på begravningsplatsen ser dekorationerna som hinder för deras egen sorg. För vissa personer blir dekorationerna överväldigande och människor hävdar att det har gått för långt. Myndigheterna i North Lincolnshire har satt hårda restriktioner som måste signeras av anhöriga innan gravplatsen överläts. I reglerna står det bland annat att det inte är tillåtet med keramik, glas eller metall, tegel, tråd, trä, betong, järn eller plastobjekt på gravplatsen, såvida de inte är tillverkade för ändamålet till exempel ett kärl för blommor. Det pågår en strid om yttrandefriheten och den utspelar sig i det mest känsloladdade offentliga rum vi har, begravningsplatsen. (Roher, 2011)

Gravanordningar blir mer individuella

När den nya begravningslagen godkändes underströk departementschefen Margot Wallström att friheten för de anhöriga var viktig. När minnet av den avlidne vårdas ska den anhörige ges en betydande frihet i utformningen av vården enligt egen uppfattning. Med andra ord bör gravrättsinnehavaren ges rätten att få utforma gravanordningen utan begränsning. Dock ska inte andra behöva utsättas för något som kan vara stötande. (Gustavsson, 2003)



Figur 1 Delfin istället för duva, på Fredenstorps begravningsplats i Lund



Figur 2 Intressant personligt präglad gravanordning på Östra kyrkogården i Jönköping

Enligt begravningslagen (2011) kapitel 7, 25 § får gravplatsen förses med valfri gravanordning om den inte strider mot vad som gäller för den begravningsplats där gravplatsen är belägen. Gravrättsinnehavaren har också rätten, enligt 21 §, att bestämma vilka som ska gravsättas på gravplatsen om inte något annat föreskrivs. Enligt 27 § ska gravanordningen prövas och se om den kan tillåtas, men enligt 26 § är det gravrättsinnehavaren som bestämmer utseendet på gravanordningen samt gravanordningens karaktär. Detsamma gäller för gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren har dock rätt till att besluta om begränsningar för att gravanordningen ska tillgodose nödvändig och god gravkultur. Enligt 27 § i begravningslagen ska upplåtaren undersöka om gravanordningen kan tillåtas att sättas upp. Och enligt 28 §, när gravanordningen väl är uppsatt får den inte föras bort utan tillåtelse från upplåtaren. När det gäller ändringar på gravplatsen får upplåtaren enligt 30 § utföra ändringar på gravplatsen endast med gravrättsinnehavarens tillåtelse. Undantag gäller vid nödvändiga ändringar för att tillgodose krav på miljöskydd, hälsoskydd och arbetarskydd. (Notisum, 2011)

Lagen har medfört att gravanordningar blivit mer individuella på senare år (Figur 1 & 2). Dessutom har Anders Gustavsson (2003) noterat att gravanordningar för barn oftast är mindre än de vuxnas samt att det även kan förekomma dekorationer såsom nallebjörnar, leksaksbilar eller andra leksaker, inristade i gravanordningarna. Detta gäller främst barngravar där barnen levtt något eller några år innan de avled. Man vill då markera närheten till barnet och detta kan tas ytterligare ett steg genom att man dekorerar med lösa föremål såsom leksaker framför gravanordningen. Det är inte bara närmast anhöriga som dekorerar utan det kan även vara vänner till den avlidna. Detta för att på ett symboliskt sätt få en kontakt med den avlidna. (Gustavsson, 2003)

Många sörjande identifierar begravningsplatsen som en trädgård och som den avlidnes slutliga hem som ger nya metoder att sörja (Francis, Kellaher, & Neophytou, 2005). Mia Psajd, arbetande förman på Stora Tuna Kyrka i Borlänge, berättar att för några år sedan hade de en urnnedsättning där de anhöriga hade picknick med urnan innan de satte ner den.

Det var en ung tjej som hade avlidit och det var ett stort gäng där som åt mat, sjöng allsång och hade trevligt. Hon hade inget emot det, enda problemet var att begravningsföljet var där väldigt många timmar vilket resulterade i att personalen fick jobba övertid eftersom begravningsföljet inte gick hem före klockan fyra.¹

Att sätta sin personliga prägel på saker har blivit vanligt på våra begravningsplatser. Detta kan enligt Anders Gustavsson (2003) förklara varför man besöker graven oftare. Besökaren kommer inte dit endast för att pyssla om rabatten utan även för att minnas den avlidna på andra sätt och det är ett välkänt fenomen att när nyheter sprider sig så kan det efter en viss tid bli ett mode. (Gustavsson, 2003) Enligt Mia Psajd är anledningen till dekoreringen en följd av inredningstrenden som pågår. Först inreder vi våra hem, sedan trädgården och när det inte finns något mer att inreda så inreder vi gravplatsen.² Det kan även bero på att svenska begravningsplatser blivit mer multikulturella och det hjälper till att forma gravstenar, begravingar och begravningsplatser. (Petersson & Wingren, 2011)

Minnesaltare

Minnesaltare kan finnas i många områden såsom trädgårdar, landskap, begravningsplatser och i kolumbarium. Studier av dessa spontana minnesaltare visar att de är kopplade till minnesprocessen. Anna Petersson (2010) diskuterar i sin avhandling hur ett minnesaltare och en gravplats kan hjälpa en sörjande att hantera och hålla fast minnet av den avlidna, samt hur den sörjande skapar en kontakt med den avlidne. Att den sörjande designar gravstenen med den avlidnes namn så att den avlidnes personlighet och status i livet framhävs. Att sedan lägga personliga saker på graven, i hemma eller vid olycksplatsen visar att man fortfarande bryr sig om den avlidne. Genom att upprepade gånger använda materiella saker för att bevara minnen och för att tämja en svår händelse kan även trigga igång ovälkomna känslor och minnen om händelser. När sörjande är nära objekt som ger associationer till den avlidne, upplevs ibland en närvaro från den avlidne. Detta syns speciellt när det handlar om minnesaltare. (Petersson, 2010)

Den materiella världen är en viktig kanal för kommunikation, upplevelser, förståelse och uttryck för hur den sörjande upplever sorg. Minnesaltare reflekterar den kultur och de normer som uttrycks av de sörjande och visar hur de bearbetar den sorg som upplevs. De visar även nya och annorlunda idéer som kan vara hotande för vissa personers tro på kultur, tradition och samhällssyn. Det blir debatter mellan dessa parter och det är svårt att bestämma vem som har rätt ifråga om hur det offentliga rummet ska tolkas. Medan sörjande upplever behovet av att uttrycka sin sorg på olycksplatsen, särskilt i de tidiga stadierna av sorgprocessen, kan förbipasserande känna sig illa till mods när de konfronteras med en minnesplats i offentlig miljö. (Petersson, 2010)

¹ Mia Psajd, arbetande förman Stora Tuna kyrkogård, intervju 24 november 2011.

² Mia Psajd, arbetande förman Stora Tuna kyrkogård, intervju 24 november 2011.

Skötsel och kostnader

Informationen nedan är hämtad från examensarbetena gjorda av Igor Kuckovic; Miljöanpassad gravskötsel och Ann Richardsson; Kundnöjdhet och produktutveckling av gravskötsel.

Skötseln för allmänna ytor på begravningsplatser finansieras med begravningsavgiften. När det gäller skötsel av gravplatser vilar ansvaret på huvudmannen och gravrättsinnehavaren. (Kuckovic, 2011)

Gravrättsinnehavaren som har ansvaret över att gravplatsen hålls i ordnat och värdigt skick kan välja att köpa gravrättskötsel. Skötseln utav gravplatser är ett frivilligt åtagande av församlingen och får då inte belasta begravningsavgiften. Istället finansieras skötselverksamheten med avgifter. Kostnaderna varierar mellan församlingarna men de har gemensamma tjänster som måste finnas med. Dessa är kostnaderna för blommor, jord och material samt löner och även indirekta kostnader såsom administrations- och kapitalkostnader. Grundskötseln som förvaltningarna tillhandahåller innebär ogrärensning, häckklippning och vår- och höststädning. Skötseln kan även utökas med till exempel blomsterplantering. (Richardsson, 2010)

Beteenden vid sorg

Ett problem i det tidiga stadiet vid en förlust är *sömnstörningar*. Det innefattar svårigheter att somna och att man ofta vaknar tidigt på morgonen. Dessa sömnstörningar kan behandlas med medicin men brukar gå över av sig självt. Sömnstörningar kan ibland kopplas till olika rädslor som att vara rädd för att sova ensam, drömma och rädsla för att inte vakna upp. Efter ett dödsfall vill den sörjande ofta *dra sig tillbaka* från andra människor en tid. En del tar avstånd från vänner som anses för påträngande. Detta beteende är ofta kortlivat. Ibland innebär socialt tillbakadragande att den sörjande förlorar sitt intresse för sin omgivning och världen. Exempelvis slutar den sörjande att se på nyheterna och att läsa tidningar. Det är väldigt vanligt att *drömma* om den döde. Drömmen kan både vara normal och plågsam för personen. Drömmar kan ofta hjälpa till att diagnostisera var i sorgprocessen personen befinner sig. Att den sörjande *suckar* är ett vanligt beteende som är nära länkat med den fysiska upplevelsen att vara andfådd. (Worden, 2006)

Enligt J William Worden (2006) har forskning i Massachusetts General Hospital visat att sörjandes koldioxid- och syre nivån är lika som hos deprimerade människor. En fråga som det behövs mer forskning kring är faktumet att *tårar* ger den sörjande lättnad vid psykisk stress men det är ännu okänt varför. En del forskare på Massachusetts General Hospital tror att stress orsakar en kemisk obalans och att tårarna hjälper till att avlägsna oönskade substanser och skador för att ge balans igen. Det behövs då mer forskning om detta stämmer och om det finns några skadliga effekter när man håller inne med tårarna. (Worden, 2006)

En del personer klarar inte av att besöka platser eller att se saker som *påminner* personen om den avlidne eftersom det kan framkalla smärta. De kan undvika begravningsplatsen, platsen där den avlidne dog, lägga undan bilder och andra minnen som påminner de om den avlidne, för att senare ta fram minnena igen när sorgearbetet är i slutfasen. Att besöka platsen eller att bära med sig saker som påminner om den döde är det motsatta beteendet. Bakom detta beteende ligger fruktan att förlora sina minnen av den avlidne. (Worden, 2006)

Faser vid sorg

Den traumatiska krisen som uppstår efter en förlust är en process och kan indelas i fyra olika faser. Faserna beskrivs nedan av (Lundin, 1982).

Fas 1 är *chockfasen*. Den är den kortaste fasen och existerar högst i en vecka. Den sörjande är psykiskt avdomnad och känner en överklighetskänsla. Förnekelse över det som inträffat är mycket vanligt och är en effektiv försvarsmekanism. Utåt kan den sörjande verka spänd eller lugn och samlad men även ångestfylld och kaotisk.

Fas 2 kommer direkt efter chockfasen och kallas *reaktionsfasen*. Fasen brukar vara några veckor högst ett år. Övergången mellan fas 1 och fas 2 är mycket tydlig då den sörjande börjar reagera på det inträffande. Den är präglad av gråt, ilska, ångest och depression. Här behöver den sörjande mycket stöd.

I **fas 3** börjar verkligheten komma tillbaka och *bearbetningsfasen* börjar, detta sker successivt. Den sörjande övergår till att fundera och älta över hur dödsfallet skedde samt hur det var tiden före och efter händelsen. Detta sker i både vaket tillstånd och i drömmar. Minnen gör sig påminda och bearbetningen av dödsfallet leder till att den sörjande efter en tid frigör sig från den avlidne och accepterar att den har dött. Fasen kan pågå i flera år. Denna fas är mycket viktig då bearbetningen är viktig, en obearbetad förlust kan skapa ett tomrum i den sörjandes personlighet.

Fas 4 är den sista fasen och kallas *nyorienteringsfasen*. I denna fas anpassar sig den sörjande till sin nya livssituation. Minnena efter den avlidne är inte längre så smärtsamma och påträngande. Den sörjande läker med en förändrad självbild och går nu vidare. Den sista fasen i sorgprocessen varar tills nästa gång det sker en förlust eller en krissituation. (Lundin, 1982)

Faktorer som kan påverka sorgearbetet

Även om människors beteende och känslor kan kartläggas till de ovan nämnda faserna finns det stora skillnader på beteenden mellan personerna. En del kan ha en mycket intensiv sorg medan andra har en mildare variant. Sorgearbetet kan börja vid olika tidpunkter efter förlusten och vara olika länge. Varför hanterar då personer sorgen på olika sätt? Det beror på olika faktorer som påverkar personen i sorgearbetet som vem personen var som dog och vilket koppling den hade till den sörjande. Det har också med att göra på vilket sätt personen dog

naturligt, olycksfall, självmord eller mord. En viktig faktor är om den sörjande har haft tidigare erfarenheter av förluster och sjukdomar som påverkat dennes psykiska hälsa. Detta ger en ökad risk för att drabbas av depression. Hur den sörjande är som person påverkar också samt om personen samtidigt är stressad över andra saker som till exempel ekonomin. Det finns också sociala variabler som påverkar, om personen har tillgång till stöd i sin omgivning. (Worden, 2006)

Intervjustudie

Under denna rubrik dokumenteras samtliga intervjuer och innehåller även en sammanfattning av intervjuerna. De tre intervjuerna är uppdelade i tre rubriker: hantering av de överdekorerade gravarna, estetik och klagomål och förberedelser om trenden expanderar.

Intervju Trelleborg

Intervju med Pål Reijer, kyrkogårdschef på Norra kyrkogården i Trelleborg den 22 november 2011.

Hantering av de överdekorerade gravarna

Ser man till skötseln så är det så att en gravplats som sköts av gravrättsinnehavaren har förvaltningen inga problem med. Om gravplatsen istället sköts av kyrkogårdsarbetarna skulle de varsamt flytta på dekorationerna och göra rent graven och sedan ställa tillbaka de på ett prydligt sätt. Pål Reijer har svårt att tro att gravarna skulle skötas på något annat sätt, eftersom man känner ett ansvar för att det ska se snyggt ut på gravplatsen. Detta innebär att arbetet tar längre tid men han anser att det inte är något att hänga upp sig på. Det finns alltid ett problem med dekorerings, när man ska ta bort saker och om man överhuvudtaget ska göra det. När dekorationerna är så pass dåliga att de påverkar miljön, kontaktas gravrättsinnehavaren som meddelas att dekorationerna är så pass dåliga att de behöver tas bort eller bytas ut. Att bara ta bort dekorationerna får de inte göra eftersom gravrättsinnehavaren har laglig rätt att ha de där. Dekorationer får endast tas bort om de på något sätt är anstötliga för andra.

Ur ett ekonomiskt perspektiv anser han att de överdekorerade gravarna är för få för att bidra till en högre skötselkostnad.

När det gäller säkerheten menar han att det kan finnas en risk när det förekommer dekorationer på en gräsgrav eller i närheten av gräsgravar. Att då vid grästrimning skicka iväg exempelvis ett gosedjur 20 meter över begravningsplatsen. Detta är en säkerhetsrisk då det även kan ligga stenkulor, leksaker och dekorationer i metall på gravplatsen. Detta anser han att man hela tiden ska ha i åtanke. Men det största problemet för kyrkogårdsförvaltningen är risken att de smutsar ner dekorationerna. Att de då måste plocka bort dekorationerna innan de trimmar gräset. Andra saker som man också kan skada sig på är ljushållare, marschaller och järnspjut. Så det gäller att tänka igenom säkerhetsbiten.

Estetik och klagomål

En fråga han ställer lyder; är det god gravsed att ha leksaker på graven? God gravsed är viktigt på begravningsplatser och om de då ställs inför det faktum att graven överdekoreras, är detta en svårighet. Enligt Pål Reijer är det god gravsed att människor sörjer även om de använder en tidsmässigt ovanlig metod. Han anser att detta är helt okej och att de definitivt inte ska förstöra och slänga saker. Det finns säkert människor som anser att en överdekorerad grav inte är vacker men som tjänsteman tycker inte Pål Reijer att man ska ha en åsikt om estetiken. Det får se ut som det gör, såvida dekorationerna inte väller över till grannen eller ut i gångvägen. Människor som då inte föredrar denna typ av dekorerings (Figur 3 & 4) ringer ibland för att klaga och han kopplar detta till en trångsynthet som kan ligga i bakgrunden. Eftersom vissa gravplatser har en annan etnisk kultur, kan de således ha tagit med sig sin egen kultur till begravningsplatsen. Det kan även vara så att den som ringer och klagar menar att alla ska följa reglementet och att dessa överdekorerade gravar inte gör det. Detta skulle indikera att inte alla behandlas likadant. Enligt Pål Reijer är att ta hand om klagomål den svåraste uppgift man har som kyrkogårdsadministratör. Särskilt när det kommer in en udda gravrättsinnehavare som behandlar sin grav annorlunda och nästan alla andra följer reglementet som finns. Följden blir att man får efter bästa förmåga försvara gravplatsen och dess gravrättsinnehavare eftersom gravplatsen är godkänd. Så är det ofta i samtal om estetiken och det gäller att få människorna som ringer att förstå det. Dock vill oftast den som klagat inte höra på det örat och Pål Reijer berättar att det har hänt att folk slängt på luren en bit in i samtalet.



Figur 3 Barngrav på Norra kyrkogården i Trelleborg



Figur 4 Dekorationer på Norra kyrkogården i Trelleborg

Förberedelser om trenden expanderar

Skulle människor börja på att dekorera mer och mer anser han att en god idé skulle vara att gå tillbaka till gravplatser som är omgärdade av häck. Detta är något som har undvikits de senaste tio åren men med en häckomgärdad gravplats, som har en häck på cirka 60-70 centimeter, skulle människor kunna dekorera utan att störa andra runt omkring. Så i det

dagliga arbetet när gravplatser visas upp så kan man fråga de anhöriga hur deras bild av en gravplats ser ut. Vid misstankar om att överdekorering kommer att ske kan en häckomgärdad gravplats rekommenderas eller en gravplats som ligger avskilt från genomgångstråk. Detta är dock inte helt enkelt då behovet av gravplats som de anhöriga har kan förändras med tiden. Dessutom är det inte lätt att ställa frågan, utan man måste lirka och prata i kring så att budskapet kan komma fram mindre direkt.

På detta sätt ska gravplatser alltså kunna dekoreras utan att allt för mycket störa allmänheten och samtidigt ge trenden så stor värdighet som möjligt. Detta för brukarens del.

Ett exempel på hur förvaltningen kan förbereda sig för trenden och för att ge den värdighet, har provats på Norra kyrkogården i Trelleborg i ett annat syfte. De köpte en buxbomsplanta från Tyskland formklippt till en nalle och placerade den i barngravskvarteret. Detta för att ge gravkvarteret ett lyft då det var en låg skötselstandard där innan. Buxbomsnallen har gett en bra effekt och blåst nytt liv i gravkvarteret och Pål Reijer tycker att detta kan göras på fler ställen. Dock ska dekorationen bestå av ett beständigt material såsom metall, sten eller vegetation. Genom att sälja exempelvis gravnallar inne på expeditionen med ett antal års hållbarhet så skulle begravningsverksamheten kunna påverka genom att bidra med god gravkultur. Detta har de aldrig funderat på men Pål Reijer anser att det känns som att de borde vara med lite grand då man kan köpa gravljus och gravlyktor lite varstans. Inte för att tjäna pengar utan för att påverka på något sätt.

Intervju Jönköping

Intervju med Lennart Angselius, kyrkogårdschef, Jönköping den 1 december 2011.

Hantering av de överdekorerade gravarna

De överdekorerade gravarna komplicerar saker för kyrkogårdsförvaltningen eftersom de måste förhålla sig till dekorationerna och inte förstöra någonting. Det menar Lennart Angselius, som även betonar att det är viktigt att kyrkogårdspersonalen är införstådd med hur viktigt det är att inte förstöra dekorationerna. Han ser inget problem ur en miljösynpunkt i dagsläget förutom att man kanske får plocka bort saker när det blir för mycket av dekorationerna. Att dessa överdekorerade gravar skulle bidra till en dyrare skötselkostnad anser han är ganska marginell. Han tycker att detta inte ska bli en stor ekonomisk fråga då det är en yttring som människor önskar göra. Man får ta hänsyn och förhålla sig till det på ett korrekt sätt.

Säkerhetsmässigt kan dekorationerna utgöra en fara under skötselmomentet grästrimning och de måste vid utförandet vara väldigt försiktig, eftersom det kan ligga glasföremål, som har kommit mer och mer, som inte alltid är så stora men kan utgöra en fara för personer som vistas på begravningsplatsen.

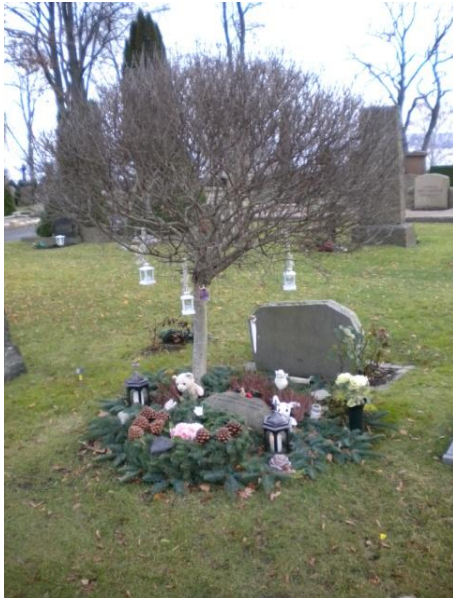
Han säger även att trenden har visat sig på minneslundarna i Jönköping. Att det kommer dit teckningar och små hjärtan och det är ett skötselproblem då kyrkogårdspersonalen får gå och städa undan det.

Arbetsmiljömässigt har kyrkogårdspersonalen tidigare tyckt att det har varit besvärligt att plocka i alla dekorationer. Det tar längre tid och saker måste sorteras, inte minst när det gäller glasföremål. Även om det sätts upp reglementen vid entréerna så går inga besökare och läser dessa. Istället jobbar de efter en policy som säger att; vi är till för våra kunder. Alltså personerna som använder begravningsplatserna. Kyrkogårdspersonalen har en väldigt god kundkontakt och det är viktigt eftersom personalen är våra ambassadörer utåt. De pratar helt enkelt med människor som befinner sig ute på begravningsplatsen. Lennart Angselius säger att han ofta är ute och besöker begravningsplatserna och tar kontakt med personerna där. Det är viktigt att då kunna påpeka att de anhöriga eventuellt har saker på sin gravplats som kan bidra till problem för personalen. Eftersom kyrkogårdspersonalen har en så pass god kundkontakt anser Lennart Angselius att arbetsmiljön inte är ett stort problem i dagsläget.

Han berättar också att de arbetar mycket med att ha en god dialog med begravningsentreprenörer. De träffar samtliga begravningsentreprenörer två gånger per år och diskuterar till exempel om vilka nya saker som är på gång såsom nya förfrågningar från anhöriga och vilka nya gravkvarter som ska öppnas. Detta för att hålla sig uppdaterade.

Estetik och klagomål

När det gäller estetik blir Lennart Angselius ibland lite kluven. Tittar man endast på estetik så skulle man få titta på detta med helt andra ögon. Rent arkitektonisk kan han hålla med om att de överdekorerade gravarna blir till ett visuellt buller för det estetiska ögat (Figur 5 & 6). Tidigare har begravningsverksamheten försökt att styra vad som är estetiskt på en begravningsplats genom olika regler med begravningslagen som grund. Gravvårdarna fick inte se ut hur som helst. Men Lennart Angselius anser att de har en samhällsuppgift med att ge människor gravrätter, begrava avlidna och hela branschen har medverkat till att gravplatser nu blivit mer personliga.



Figur 5 Överdekorerad gravplats på Dunkehalla kyrkogård i Jönköping med lyktor hängandes i trädet



Figur 6 Gravplats med dit lagda små glasföremål Fredentorps begravningsplats i Lund

På frågan om de har fått klagomål på dessa överdekorerade gravar svarar Lennart Angselius med ett exempel:

För kanske 10 år sedan eller mer fick de in ett klagomål från en kvinna. Klagomålet var att det stod en halloween pumpa på gravplatsen bredvid hennes som sköttes av personer från ett annat land. Kvinnan tyckte att dekoreringsen var hemsk så hon ringde till förmannen och sa att han skulle se till att fixa bort pumpan. Förmannen svarade att de inte kunde gå in på andras gravplatser och ta bort saker eftersom det är deras gravrätt. Kvinnan var inte nöjd med svaret så förmannen hänvisade till Lennart Angselius som sade till henne att hon måste skriva in till kyrkogårdsnämnden, eftersom han som tjänsteman inte kunde avgöra om pumpan var bra eller inte. Så kvinnan skrev in till kyrkogårdsnämnden och klagade på pumpan och menade bland annat att man borde ta seden dit man kommer. Alla handlingar som skickas till kyrkogårdsnämnden blir offentliga handlingar och detta kom då även ut i media. Kyrkogårdsnämnden hörde av sig till Lennart Angselius och frågade vad han tyckte. Lennart Angselius valde att vara opartisk då han ansåg att det var deras jobb att fatta ett beslut. Beslutet blev att man eventuellt kunde tala med gravrättsinnehavaren om pumpan.

Numera är detta mer accepterat och de har mycket sådant till halloween menar han. Det kan komma allmänna klagomål på att de överdekorerade gravarna gör att det ser skräpigt ut men det är inte ett stort pådrag. Enligt Lennart Angselius får de hantera de klagomål som kommer och anpassa sig till hur situationen är. Förhålla sig till trenden på ett korrekt sätt och ta matchen och dialogen med personer som tycker annorlunda.

Förberedelser om trenden expanderar

Skulle dekoreringsen öka så skulle det säkert se skräpigt ut och bli väldigt mycket mer sopor. Men att förbjuda dekoreringsen på begravningsplatser kan inte göras. Även om ett reglemente

skulle införas kommer ingen som dekorerar att läsa reglerna. Ska man behöva anmäla en anhörig för dekorerings, hur skulle den brottsrubricering se ut? Lennart Angselius anser att vi kommer att få leva med detta och istället för regler försöka hålla ihop en helhetssyn på begravningsplatsen. Till exempel genom att möblera begravningsplatsen i förväg med goda exempel. För man kan inte ställa frågan till folk; tänker ni pryda er gravplats med leksaker? De sörjande är inte mottagliga för det efter en förlust. Sedan kanske det inte ens är gravrättsinnehavaren eller de närmaste i familjen som dekorerar gravplatsen. Det kan vara allt från skolklassen till vänner och bekanta. Så det är i stort sätt omöjligt att planera detta i förväg.

En annan aspekt som skulle kunna ske om trenden expanderar är att det blir till ett sanitärt problem. Det dekorerar inte bara med prylar i Jönköpings begravningsplatser utan även med livsmedel såsom kexchoklad och kex. Detta kan locka till sig djur av olika slag som inte är önskade på en begravningsplats. En framtida åtgärd kan vara att ställa ut specialcontainrar för sortering. Man kan även införa att gravrättsinnehavaren har ett ansvar att städa upp på gravnen så att inte dekorationer ligger kvar för länge.

Avslutningsvis anser Lennart Angselius att begravningsplatser inte är vad de har varit. De kommer att bli annorlunda och han ser ingen framgång i att slå regler i huvudet på folk. Det är något han inte tror på.

Intervju Borlänge

Intervju med Thomas Norestrand arbetsledare, Mia Psajd arbetande förman, Mikael Johansson arbetande förman och Mattias Elofsson trädgårdsingenjör i Borlänge den 24 november 2011.

Hantering av de överdekorade gravarna

Just nu hanteras de översmyckade gravarna genom att se till att dekorationerna håller sig inom gravplatsens gränser. Ett problem med hanteringen är att de endast har en kontakt och det är med gravrättsinnehavaren, och har då ingen aning om vad andra anhöriga gör.

När det gäller säkerheten kan det även vara ett problem när det gäller häckklippningen. Då finns risken att häcksaxen tar i en gömd eller synlig lykta. Det kan då smälla till rejält. Ett annat säkerhetsproblem som har förekommit på begravningsplatserna i Borlänge är att besökare ställer dit gravljus på olämpliga ställen. Det har hänt att det har tagit eld och brunnit. Det har även skett sabotage där cirka sju gravlykter placerats i en klunga. Detta hade resulterat i att en av gravlykterna exploderade av värmen och det tog eld i en dekoration. De menar att hade det varit en överdekorerad grav hade skadan kunnat bli värre.

När det gäller grästrimning så får personalen gå så nära de kan, helt enkelt hålla sig en bit ifrån så får anhöriga sköta resten. Detta för att det ska vara säkert för kyrkogårdspersonalen. När man lämnar resten brukar anhöriga höra av sig och då ges en förklaring. Mattias Elofsson anser att det är en jättebra arbetsgång. Hör inte gravrättsinnehavaren av sig eller inte sköter sin rabattkant då de inte trimmar den, kan gravplatsen gå över till att bli en ovårdad grav (Figur 7). Då tar de kontakt med gravrättsinnehavaren genom att skicka ett fotografi av gravplatsen. Då kanske den anhörige gör något åt gravplatsen.



Figur 7 Ogräsbevuxen gravplats med dekorationer på Stora Tuna kyrkogård i Borlänge

Som gravrättsinnehavare bestämmer och ansvarar man för gravplatsen. Enligt 3 § i kapitel 7 i begravningslagen (2011) ska innehavaren av gravrätten hålla gravplatsen i vårdat och värdigt skick. (Notisum, 2011)

På frågan vad som klassar en ovårdad grav, blir svaret att kyrkogårdsförvaltningen tittar på hur mycket ogräs det finns inne i rabatten och själva kanten. Helt enkelt på hur igenväxt den är. Växer det sly i rabatten är den definitivt ovårdad. Det kan bli så att gravrabatten blir mer som en gräsmatta utav ogräs och då kan den lätt skötas genom att köra över med gräsklipparen. Men problemet uppstår när det ligger dekorationer på graven. Samtliga gravar genomgår en gång om året en koll där personalen fotograferar de gravplatser som kvalificeras som ovårdade gravar. Enligt Mia Psajd kan det kännas lite löjligt att behöva skicka bilder och påminnelser till gravrättsinnehavaren. Då det kanske bara är tre nallar som har legat på graven de senaste fem åren och det endast skulle ta fem minuter att städa av graven och klippa ogräset som gräs. Men det skulle vara orättvist mot de som det skickas till. Över lag är det en svår avvägning när man ska ta bort dekorationerna.

Ur miljösynpunkt anser de att det finns ett problem då besökare placerar batteridrivna ljus på gravplatserna, det kommer mer och mer. Detta kan de inte sätta stopp för och kan då på sikt bli ett miljöproblem.

Estetik och klagomål

Det är svårt att bedöma om något anses fint eller fult. Det har kommit in klagomål tidigare som tyckte att fula lyktor skulle förbjudas. Det går ju inte. Det har på en av begravningsplatserna i Borlänge blivit populärt med höga gravlyktor. Dessa gravlyktor är så pass höga att de sticker upp en halvmeter ovanför gravvårdarna. Thomas Norestrand säger att lyktan kan vara snygg i sig själv men inte på graven. En åtgärd skulle kunna vara att införa en höjdbegränsning på dekorationerna eftersom man, enligt begravningsplatsens design, ska utan svårigheter kunna se utöver hela begravningsplatsen. Allt ska egentligen vara lägre än de omgivande häckarna. Det är även en generationsfråga när det gäller klagomål, eftersom det

generellt inte är 23 åringar som ringer och klagar utan mer 73 åringar. Mikael Johansson inflikar att det även kan uppstå konflikter på våren vid vårstädningen av gravarna, folk vill behålla mosshjärtan, kransar och nallar. När det finns många olika saker är det svårt att bedöma vad som ska bort.

De berättar om att några av människorna som dekorerar har fått klagomål för konstigt beteende. Andra är till och med rädda för personerna i fråga då bland annat en person ska vid ett tillfälle slängt sig på gravplatsen och skrikit åt den döde att komma upp därifrån. Deras gravplatser står inom samma område och de har även fått klagomål på estetiken. Dock har dessa extrema dekorerare även klagat tillbaka. De ansåg att det var ett träd som stod i vägen. Ett fruktträd med en diameter på cirka 30 centimeter. Istället för att acceptera att det skulle stå kvar sågade de ner det själva.

I Borlänge dekorerar inte gravplatserna bara med leksaker utan det har även förekommit ölburkar, medicin, cigaretter och knivar. Vart går gränsen estetiskt? Mattias Elofsson förtydligar att personalen har ett ansvar att meddela gravrättsinnehavare om det ser dåligt ut, men de har inte ansvaret för att det ska bli bra igen. Gravkulturen har förändrats mycket under de senaste 20 åren. Tidigare var det kyrkogårdsförvaltningen som tog mycket ansvar i form av eviga gravar och skötsel. Men den tiden är nu förbi. Mia Psajd anser att det är bra att det kommer liv på begravningsplatsen, det gäller bara att vänja sig vid det.

Förberedelser om trenden expanderar

När det gäller förberedelse om trenden växer, har de tänkt på att sätta upp reglementen för olika gravkvarter. De anser att det är lättast och enklast att göra så på de nya gravkvarteren men att det även ska gå att införa i äldre kvarter om hänsyn tas till de rådande förhållandena. Ungefär som askgravplatser, att man som gravrättsinnehavare får skriva på ett kontrakt vad man får och inte får göra. Det kan dock bli svårigheter på grund av att de endast har ett skrivet kontrakt med gravrättsinnehavaren, inte med resten av släkten. Men detta kan hjälpas genom att sätta upp skyltar vid området och inte bara på anslagstavlan. Det har hjälpt vid askgravplatsen. Ett annat problem med att ha specifika gravkvarter är att det kommer att ta upp en stor yta samt att det inte går att fråga vilken typ av grav/dekorering gravrättsinnehavaren önskar.

Thomas Norestrand menar att trenden är jättesvår att planera emot och förbjuder de något så går de kanske miste om något vackert på begravningsplatsen. De vill inte skrämja bort människor med en massa regler. De menar att dekorerar det på gravarna har de lyckats med någonting, att locka folk till begravningsplatsen. Att göra fina anläggningar och sköta de spelar ingen roll om anläggningarna inte får besökare. Med de överdekorerade gravarna ser de att det är aktiva gravrättsinnehavare och ser inget fel med det.

De funderar om det bästa sättet att hantera trenden på att göra som de redan gör. Genom att hålla behörigt avstånd och låta de anhöriga sköta resten själva. Går det för långt blir det en ovårdad grav. Enligt Mikael är det nog det lättaste sättet att lösa problemet.

Sammanfattning av intervjustudie

Hantering av de översmyckade gravarna

När det gäller skötseln av överdekorerade gravar anser både Lennart Angselius och Pål Reijer att man ska ta det försiktigt med skötselmomenten för att inte förstöra dekorationerna. Exempelvis anser Pål Reijer att man som kyrkogårdsarbetare varsamt ska flytta på dekorationerna innan man utför skötseln. I Borlänge betonar man skötselproblemet när det gäller trimning. För säkerheten på begravningsplatsen väljer de att hålla ett behörigt avstånd och låta andra, såsom gravrättsinnehavaren, sköta resten.

I allmänhet finns det igen ekonomisk belastning när det gäller de överdekorerade gravarna och heller inget direkt arbetsmiljöproblem. När det gäller miljön kan det enligt Lennart Angselius bli för mycket dekorationer och att de då på något sätt måste plockas bort.

Estetik och klagomål

Lennart Angselius anser att rent estetiskt kan dessa överdekorerade gravar orsaka ett visuellt buller men framhåller också att hela branschen är skyldig. Han anser att man ska förhålla sig till trenden på ett korrekt sätt och vara opartisk.

Pål Reijer anser att det är helt okej för människor att få sörja på detta sätt även om det är otidsenligt. Det finns människor som ringer och klagar på att de överdekorerade gravarna inte passar in och att han då får försvara det sättet att dekorera. Detta för att ge trenden så stor värdighet som möjligt.

I Borlänge har de svårt att se var gränsen går när det gäller estetiken samt när ska man ta bort dekorationerna och när ska de lämnas kvar, samtidigt som de uppskattar att det kommer in liv på begravningsplatserna (Figur 8). De har haft problem med klagomål på de som dekorerar, särskilt vissa på ett särskilt område, som till och med fruktas av folk. De menar vidare att det är en generationsfråga då majoriteten som klagar är äldre människor.

Förberedelser om trenden expanderar

Att på något sätt förbereda sig för trenden anser samtliga informanter är väldigt svårt. I Borlänge anser de att det lättaste sättet är att fortsätta som de redan gör. De har dock ett annat förslag som går ut på att sätta upp reglementen för olika gravkvarter och skriva kontrakt med gravrättsinnehavaren om vad som är tillåtet i kvarteret. De ser dock en del svårigheter med denna metod och vill helt enkelt inte skrämja bort folk med en massa regler. Pål Reijer föreslår istället att gå tillbaka till häckomgärdade gravplatser för att på så sätt minimera störningen av dekorerings(Figur 9). Han vill ge trenden så stor värdighet som möjligt. Han tycker även att kyrkogårdsförvaltningen kan dekorera själva men då med mer beständiga material eller vegetation.



Figur 8 Barngrav med dekorationer på Norra kyrkogården i Trelleborg



Figur 9 Häckomgärdad gravplats där dekorerings kan ske relativt ostört på norra kyrkogården i Trelleborg

Lennart Angselius anser att det är omöjligt att förbjuda trenden så vi kommer att få leva med den. Istället kan man fokusera på helheten och att i förväg försöka möblera begravningsplatsen med goda exempel. Han betonar att det kan bli ett sanitärt problem om trenden expanderar då det även dekorerats med livsmedel på Jönköpings begravningsplatser. Detta kan locka till sig oönskade djur. Han anser att en åtgärd för problemet kan vara att placera ut specialcontainrar för sortering av dekorationerna. Dessutom kan man ge gravrättsinnehavare ansvaret att regelbundet städa sina gravplatser så att dekorationerna inte ligger kvar allt för länge.

Diskussion med slutsats

Trenden som innebär mycket dekorerings av småsaker i plast, metall, porslin och papper är utbredd i England. Sedan trenden startade under 1990-talet har den spridit sig på de engelska begravningsplatserna. Vindspel i träden och småsaker som vällde ut utanför gravplatserna gjorde att kyrkogårdsmyndigheterna reagerade. Efter en undersökning bedömde myndigheterna att trenden orsakade obehag för andra som besökte begravningsplatserna, då majoriteten svarade att de ville få bort dekorationerna (Roher).

Myndigheterna utfärdade ett ultimatum som innebar att samtliga objekt skulle avlägsnas från träden från och med den första mars 2011. Det blev tillåtet med endast två vindspel och två solcellslampor per gravplats. Dock fick de sörjande fortsätta att dekorera sina gravplatser som de önskade, med kravet att de höll sig inom gravplatsens gränser och att dekorationerna inte störde begravningsverksamhetens arbete.

Ultimatomet orsakade en stor debatt där de sörjande hävdade att de fick uttrycka sin sorg på det sätt som de önskade, medan andra besökare som kom till begravningsplatserna hävdade att dekorationerna störde deras sorgearbete och skulle plockas bort.

Vem har i slutändan rätt? Det måste kännas svårt för de sörjande när deras metod att sörja inte är acceptabelt av myndigheterna och även av andra sörjande. Visst, dekoreringsen har gått till överdrift och jag förstår kyrkogårdspersonalens problem när det gäller skötsel och estetik. Kanske kunde man ha gått till väga på andra, mindre defensiva sätt för att hantera trenden eller börjat inse problemet tidigare och på så sätt kunnat göra mer passiva åtgärder.

Trenden har spridit sig till Sveriges begravningsplatser och på samma sätt som i England är majoriteten av dessa överdekorerade gravplatser barn- eller ungdomsgravar där vanligtvis familj och vänner dekorerar.

Dekoreringen av gravplatsen börjar med gravanordningen. Gravrättsinnehavaren får enligt begravningslagen utforma gravanordningen efter eget önskemål. Vilket innebär att en gravanordning i princip får se ut hur som helst bara den inte är anstötlig för andra. Eftersom en gravanordning praktiskt taget kan utformas utan begränsningar så har de under de senaste tjugo åren blivit mycket mer personliga och individuella. Det kan till exempel förekomma nallebjörnar och leksaker inristade i gravanordningar. Dekoreringen har nu tagit sig till nästa nivå, det vill säga att det också dekoreras med lösa föremål på gravplatsen.

Vi lever i en värld som genomgår förändringar och trender. Människor ser idag begravningsplatsen mer som en trädgård än som ett heligt vilorum. Nya traditioner uppstår, exempelvis att ha picknick under gravsättningen, som skedde på Stora Tuna kyrkogård i Borlänge. I ett land där många kulturer blandas är det inte konstigt att vi blir påverkade av varandra även när det gäller begravningsplatsen.

Förändringar kommer alltid att ske, även på begravningsplatsen. Att sätta personlig prägel på gravanordningen och sedan hela gravplatsen är en förändring och utveckling. Det kommer nya tankar och nya idéer som inspireras via andra kulturer och det anser jag är bra. Alla kommer vi någon gång att hamna på en begravningsplats. Jag tycker då att vi ska kunna utforma och förändra den som vi önskar, med vissa begränsningar så att vi inte gå över styr.

Sorg är något individuellt och människor har olika sätt att hantera sorgen. Vissa stänger ute minnen och vill inte bli påmind om den avlidna. Andra reagerar tvärt emot och gör allt för att inte förlora de minnen de har kvar av den avlidna. I sorgearbetet går den sörjande igenom fyra olika faser som kallas för chockfas, reaktionsfas, bearbetningsfas samt nyorienteringsfas. Faserna tar olika lång tid att gå igenom och samtliga faser måste bearbetas för att den sörjande ska gå vidare i livet. Vem den avlidna var och vilken koppling den hade till den sörjande påverkar starkt sorgearbetet och även på vilket sätt personen avled. Att säga till den sörjande på vilket sätt den ska sörja, vilka metoder den ska använda går inte. Inte heller går det att förutsäga hur lång tid sorgprocessen kommer att vara eftersom alla reagerar olika och genomgår sorgearbetet olika snabbt.

Minnesaltare kan finnas i många områden, till exempel i trädgårdar, landskap och begravningsplatser. På begravningsplatser designar de sörjande gravanordningar för att framhäva den avlidnas personlighet. Studier av minnesaltare visar att de är starkt kopplade till minnesprocessen. Med hjälp av minnesaltare kan människor i sorg hålla kvar minnet av den avlidna. Sedan kan sörjande känna den avlidna är närvaro när de dekorerar minnesaltaret och genom att dekorera hedra personen. Genom att kontinuerligt hedra den avlidna med materiella saker kan den sörjande bearbeta förlusten. Detta gäller särskilt minnesaltare och beteendet är vanligast i de tidiga stadierna av sorgbearbetningen.

Skötseln av gravplatserna finansieras inte av begravningslagen, som alla betalar, utan av avgifter. Begravningslagen finansierar de allmänna ytorna på begravningsplatsen och påverkas inte av skötseln gravplatserna.

Gravrättsinnehavaren har ansvaret för att gravplatsen hålls i vårdat och värdigt skick och kan välja att sköta gravplatsen själv eller köpa skötseln utav kyrkogårdsförvaltningen. Avgifterna ska täcka gravplatsers grundskötsel och eventuella tillägg, såsom plantering av blommor på gravplatsen. Överdekorerade gravar sköts på samma sätt som andra gravplatser och har då samma avgifter. Överdekorerade gravar sköts dock med viss försiktighet. Det kan då ta längre tid att sköta de överdekorerade gravarna men i annat fall påverkar dekorationerna inte skötseln avsevärt.

Det existerar inte en ekonomisk belastning från de överdekorerade gravarna. Skötseln finansieras med avgifter. Skulle det uppstå en ekonomisk belastning kan man enligt mig lösa det ekonomiska problemet med en viss höjning av avgifterna på de gravplatser som överdekoreras.

De överdekorerade gravarna hanteras på olika sätt på de begravningsplatser jag har studerat. Gemensamt för alla är att gravplatserna sköts med försiktighet för att inte dekorationerna ska komma till skada eller att de ska utgöra en säkerhetsrisk. Säkerhetsrisken har diskuterats på samtliga begravningsplatser och handlar då främst om grästrimningen av gravplatserna. När man trimmar nära en överdekorerad grav finns risken att en dekoration, till exempel en liten porslinssak flyger iväg över begravningsplatsen i hög fart och på så sätt kan skada någon som befinner sig på begravningsplatsen. Problemet hanteras på olika sätt av personerna som intervjuats i detta arbete. Pål Reijer berättar att kyrkogårdsarbetarna på Trelleborgs begravningsplats flyttar på dekorationerna innan de utför skötseln på gravplatserna. I Borlänge anser de att det effektivaste sättet är att trimma på säkert avstånd och låta gravrättsinnehavarna sköta resten. Lennart Angselius betonar hur viktigt det är att vara försiktig vid grästrimningen eftersom små glasföremål är en vanlig förekomst på Jönköpings begravningsplatser.

Hantera de överdekorerade gravplatserna kräver en del eftertänksamhet eftersom vissa skötselmoment kan utgöra en fara. Säkerheten på arbetsplatsen tycker jag är viktigt, inte bara för de anställda utan även för besökare. Min egen åsikt är därför detsamma som de jag intervjuat. De överdekorerade gravplatserna ska skötas med försiktighet för att minimera risken för olyckor. Det gäller att driva in nya rutiner för kyrkogårdsarbetarna för hur de ska sköta gravplatserna som överdekoreras. Det gäller att vara tydlig med varför de överdekorerade gravarna ska hanteras på det viset som anses bäst. Till viss del kan detta vara ett problem då det kan vara svårt för vissa att lära sig eller utföra nya rutiner. Men jag anser att om man bara ser till att rutinerna används kontinuerligt och tydligt informerar om dem. Så blir kyrkogårdsarbetarna vana vid att hantera de överdekorerade gravplatserna.

De överdekorerade gravarna är inte dyrare att sköta än vanliga gravplatser och de som intervjuats anser inte heller att dekorationerna utgör ett miljöproblem. Detta gäller så länge det inte blir för mycket av dekorationerna så att de väller ut utanför gravplatsernas gränser. Så länge dekorationerna ligger inom gravplatsens gränser kan de inte plockas bort av kyrkogårdspersonalen, men hamnar de utanför får de avlägsnas. Dekorationerna blir bara fler och fler och det är inte bara småsaker som läggs dit utan det har även förekommit livsmedel. Lennart Angselius kan se detta som ett problem om trenden expanderar då livsmedlen kan locka till sig djur som inte önskas på begravningsplatsen. Det kan helt enkelt bli ett sanitärt problem. I Borlänge kan de batteridrivna gravljusen bli ett potentiellt miljöproblem och det kan jag hålla med om eftersom det är svårt att avgöra om man får plocka bort gravljusen eller inte.

Ur estetisk synvinkel finns det inget rätt och fel med dessa dekoreringsringar. Vissa anser att det är vackert medan andra anser att det är fult. Det förekommer klagomål när det gäller estetiken men samtliga som intervjuats anser att de som dekorerar får uttrycka sin sorg genom att överdekorera. Det är endast när dekoreringsringarna går över styr och dekoreringsringarna hamnar utanför gravgränsen eller om föremålen är anstötliga som de anser att de måste ingripa.

Jag anser att de flesta överdekorerade gravarna är vackert och omsorgsfullt dekorerade. De gravplatser som varit dekorerade som jag uppmärksammat under arbetets gång har hållit sig inom gravplatsens gränser. Visst kan det bli för mycket av prydnadssaker men det får hanteras av kyrkogårdsförvaltningen. Det finns människor som tycker att dekoreringen av gravplatserna inte hör hemma på begravningsplatsen, att det är fullt helt enkelt. De ringer och framför sina klagomål som måste hanteras och bearbetas. Att ta emot klagomålen och förklara för de som ringer hur situationen är tar tid och kraft. Samtidigt har de som klagat rätt att framföra sina åsikter, vilket ska respekteras.

Att på något vis förhindra att trenden expanderar tror jag är omöjligt och det kommer att bli svårt att förbereda sig inför den. Det höll alla som intervjuats med om, likväl så hade de några olika förslag på förberedelser. Pål Reijer förslog att man skulle återinföra häckomgärdade gravplatser för att de sörjande skulle kunna dekorera utan att störa andra besökare allt för mycket. Men då uppstår frågan: Vem kommer att dekorera sin gravplats? Det är inte säkert att det är gravrättsinnehavaren som dekorerar som är den kontakt begravningsverksamheten har. Det kan vara vem som helst från arbetskamrater till kompisarna i skolan. Dessutom är det svårt att ställa frågan: Tänker ni dekorera mycket? Jag har svårt att tro att detta kommer att fungera.

I Borlänge funderar de på att sätta upp reglementen för olika områden och skriva kontrakt med gravrättsinnehavaren och på så sätt kontrollera dekoreringen. Men här har man samma problem som ovan. För tillfället anser de att metoden som de använder nu är bra. Lennart Angselius tycker att den effektivaste metoden är att gå ut på begravningsplatserna och prata med personerna som dekorerar. Man måste få personerna att förstå att deras dekorationer kan utgöra problem för kyrkogårdspersonalen. Med en god kundkontakt kan man komma långt. Nya gravkvarter går att från början möblera med goda exempel och fokusera på helheten. En annan åtgärd är att placera ut nya sopcontainrar och se till så att gravrättsinnehavarna städar bort för dåliga dekorationer. Hur vi än förbereder oss så tror jag att trenden är här för att stanna och att vi istället för att gömma den måste acceptera den.

En metod som inte informanterna nämnde under intervjuerna som jag tror kan vara till stor hjälp är att fråga folket. Informera om trenden och fråga vad de anser om den. Kanske har de egna idéer om hur trenden ska hanteras och vilka förberedelser som kan göras. Jag anser att en undersökning borde göras om detta för att få in information om trenden men och även för att få ut information. På detta sätt kan man kanske minska antalet klagomål då de flesta blir informerade om vad som gäller för de överdekorerade gravplatserna. Samt att de som dekorerar kanske tänker efter före de dekorerar med vissa föremål som kan vara en säkerhetsrisk vid skötseln. Hur som helst så är trenden en folklig yttring och innan bestämmelser sker om hur det ska vara på begravningsplatserna borde folket få ge sin åsikt.

Arbetet har varit intressant att läsa och skriva om dock har fakta om trenden varit svårt att hitta då det är ett relativt outforskat område. Genom att söka efter referenser i LUKAS och LIBRIS samt att höra med Anna Petersson hittades några olika primärkällor som var användbara.

Intervjudelen är en viktig del i studien eftersom min frågeställning är att ta reda på hur de överdekorerade gravarna hanteras på begravningsplatser. För att få ut så mycket information som möjligt valdes en kvalitativ intervjuform där sedan samtliga intervjuer transkriberades. Att detta skulle ta lång tid var jag medveten om innan jag började och skrev intensivt för att hålla tidsplanen. Eftersom det endast var tre intervjuer på sammanlagt två timmar så var det hanterbart. Att skicka ut en intervjuguide till samtliga intervjuade innan intervjuerna hjälpte för att hålla intervjusamtalen efter ämnet. Jag behövde inte ställa frågor utan kunde bara lyssna och ställa vissa följdfrågor om någonting intressant kom upp. Att använda diktafonen gjorde det även lättare att behålla koncentrationen under intervjuerna, att inte behöva fundera på nästa fråga och anteckningar. För att sedan dela upp materialet och skriva tre intervjustudier och ge svar åt mina frågeställningar.

Slutsats

De överdekorerade gravarna hanteras på olika sätt på begravningsplatserna som undersökts.

- Överdekorerade gravar hanteras med försiktighet för att inte förstöra dekorationerna och på grund av säkerhetsrisken vid vissa skötselmoment.
- De överdekorerade gravarna komplicerar kyrkogårdsförvaltningens arbete. Det kommer in klagomål och ur ett skötselperspektiv kan de ta längre tid att sköta gravplatserna. Eftersom gravplatserna kväver extra hänsyn vid skötseln för att säkert kunna utföra skötseln. Överdekorerade gravplatser utgör inte en ekonomisk belastning och är inte dyrare att sköta än andra gravplatser. Ur en estetisk synvinkel har informanterna inga åsikter om vad som är fint och vad som är fult. Det är svårt att avgöra detta. Istället får man som tjänsteman acceptera trenden och hantera konsekvenserna av dekorerings som till exempel klagomål på estetiken. Ett miljöproblem existerar inte i nuläget men det kan bli ett problem i framtiden om trenden ökar i omfattning.
- Det är svårt att förbereda och planera inför trenden eftersom ingen vet vilken gravplats som kommer att dekoreras och vem som dekorerar. Att motverka trenden går inte utan det är bättre att ge trenden så stor värdighet som möjligt. Förbjuder man med reglementen kan man gå miste om något potentiellt vackert.

Tips för fortsatta studier

Ämnet med överdekorerade gravplatser är ett relativt outforskat område så möjligheterna för fortsatta studier är stora. Som redan tidigare nämnt i diskussionen är ”fråga folket” en annan metod att få information och nya synpunkter inom ämnet. Att kyrkogårdsförvaltningar skulle kunna dekorera medvetet som de redan gör i Trelleborg och möblera begravningsplatsen i förväg med dekorationer såsom gravnallar i beständiga material kan även vara något att undersöka närmare.

Källförteckning

Muntliga källor

Angselius, Lennart, kyrkogårdschef, Jönköping den 1 december 2011.

Norestrand, Thomas arbetsledare, Psajd, Mia arbetande förman, Johansson, Mikael arbetande förman och Elofsson, Mattias trädgårdsingenjör i Borlänge den 24 november 2011.

Reijer, Pål kyrkogårdschef på Norra kyrkogården i Trelleborg den 22 november 2011.

Tryckta källor

Andersson, J. O. (2005). Gröna Fakta. *Begrepp i begravningsverksamheten 2005*. Utemiljö och Movium.

Francis, D., Kellaher, L., & Neophytou, G. (2005). *The Secret Cemeteries*. Oxford New York: BERG Publishers.

Gustavsson, A. (2003). *Gravstenar i Norge och Sverige som symboler för känslor, tankar och idéer i vår egen tid*. Oslo: Novus Förlag.

Kuckovic, I. (2011). *Miljöanpassad gravskötsel*. Alnarp: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten. Landskapsplanering 15 hp, nivå C.

Levy, A. (den 13 12 2011). *Grieving families told their 'Poundland' cemetery must go: Fury as ornaments and trinkets on graves are banned*. Hämtat från Mail Online: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1352498/Essex-Council-bans-ornaments-Cemeteries-Poundland-graves-go.html> den 13 12 2011

Lundin, T. (1982). *Sorg och sorgereaktioner- En studie av vuxnas reaktioner efter plötsliga och oväntade dödsfall*. Uppsala universitet: Institutionen för psykiatri, Akademiska sjukhuset.

Mooney, B. (den 13 12 2011). *Mail Online*. Hämtat från Modern face of mourning: The colourful 'poundland' shrines across Britain that councils are trying to wipe out: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1353815/Colourful-poundland-graveyard-shrines-British-councils-trying-wipe-out.html> den 13 12 2011

Notisum. (den 12 12 2011). *Notisums lagbok*. Hämtat från Begravningslag(1990:1144).

Petersson, A. (2010). *Representing the absent- A study of Memorialisation and its Material Culture in Spontaneous and Official Memorial Places in Contemporary Sweden*. Lund University: E-husets tryckeri.

Petersson, A., & Wingren, C. (2011). Designing a memorial place: Continuing care, passage landscapes and future memories. *Mortality*.

Richardsson, A. (2010). *Kundnöjdhet och produktutveckling av gravskötsel*. Alnarp: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU.

Roher, F. (den 13 12 2011). *BBC News Magazine*. Hämtat från BBC News Magazine:
<http://www.bbc.co.uk/news/magazine-12396991> den 13 12 2011

Trost, J. (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Worden, W. J. (2006). *Sorgerådgivning och sorgeterapi- En bok för alla som möter och vill hjälpa sorgande*. Värnamo: Svenska institutet för sorgbearbetning.

Figurförteckning

Figur 1 Delfin istället för duva, på Fredenstorps begravningsplats i Lund	7
Figur 2 Intressant personligt präglad gravanordning på Östra kyrkogården i Jönköping	7
Figur 3 Barngrav på Norra kyrkogården i Trelleborg	12
Figur 4 Dekorationer på Norra kyrkogården i Trelleborg	12
Figur 5 Överdekorerad gravplats på Dunkehalla kyrkogård i Jönköping med lyktor hängandes i trädet	15
Figur 6 Gravplats med dit lagda små glasföremål Fredentorps begravningsplats i Lund	15
Figur 7 Ogräsbevuxen gravplats med dekorationer på Stora Tuna kyrkogård i Borlänge	17
Figur 8 Barngrav med dekorationer på Norra kyrkogården i Trelleborg	20
Figur 9 Häckomgärdad gravplats där dekorering kan ske relativt ostört på norra kyrkogården i Trelleborg.....	20

Bilaga 1

Intervjuguide

Arbete, hantering

- Skötsel
- Miljö
- Ekonomi
- Säkerhet

Påverkar, åsikter

- Estetiskt
- Klagomål
- Arbetsmiljö
- Egen åsikt

Förberedelser om trenden växer

- Planera
- Åtgärder